

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine

KANTON SARAJEVO
Kantonalna javna ustanova
za zaštićena prirodna područja

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina

CANTON SARAJEVO
Cantonal Public Institution
for protected natural areas

Broj:01-335UO/19
Sarajevo, 19.03.2019. godine

Plan zaštite divljači na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo 2019/2020. godina

Sastavila	Kontrolisala	Odobrio
Harita Čolaković, dipl.ing.šum.	Elma Karović, dipl.ing.šum.	mr. sci. Osman Delić
Upravni odbor KJU za zaštićena prirodna područja	Utvrđuje se	
Predsjednik upravnog odbora	Zunda Melis, dipl.ing.saob. i kom.	

SADRŽAJ

1. Uvod	4
2. Spomenik prirode "Skakavac"	5
2.1. Osnovni podaci o području	5
2.2. Prirodne karakteristike područja	5
2.3. Vrste divljači na području	6
2.4. Stanje populacije glavnih vrsta divljači	6
2.5. Mjere uzgoja	7
2.6. Mjere zaštite	8
2.7. Monitoring divljači	9
2.8. Mjere sprječavanja šteta od divljači	9
2.9. Plan sprovođenja uzgojno – zaštitnih mjera sa divljači na području „ Spomenik prirode Skakavac“ za 2019/20. godinu	9
2.10. Plan korištenja divljači	11
2.11. Ukupno planirani rashodi za provedbu godišnjeg plana zaštite divljači za 2019/20. godinu na području Spomenika prirode „ Skakavac“	11
3. Spomenik prirode "Vrelo Bosne"	12
3.1. Osnovni podaci o području	12
3.2. Prirodne karakteristike područja	12
3.3. Vrste divljači na području	12
3.4. Stanje populacije glavnih vrsta divljači	13
3.5. Mjere uzgoja	14
3.6. Mjere zaštite	14
3.7. Monitoring divljači (redovno praćenje brojnosti)	15
3.8. Mjere sprječavanja šteta od divljači	15
3.9. Plan sprovođenja uzgojno – zaštitnih mjera sa divljači na području „ Spomenik prirode Vrelo Bosne “ za 2019/20. godinu	16
3.10. Plan korištenja divljači	17
3.11. Ukupno planirani rashodi za provedbu godišnjeg plana zaštite divljači za 2019/20 godinu na području Spomenika prirode „ Vrelo Bosne“	17
4. Zaštićeni pejzaž "Bijambare"	18
4.1. Osnovni podaci o području	18
4.2. Prirodne karakteristike područja	18
4.3. Vrste divljači na području	19
4.4. Stanje populacije glavnih vrsta divljači	19
4.5. Mjere uzgoja	20
4.6. Mjere zaštite	20
4.7. Monitoring divljači (redovno praćenje brojnosti)	21
4.8. Mjere sprječavanja šteta od divljači	21
4.9. Plan sprovođenja uzgojno – zaštitnih mjera sa divljači na području „ Zaštićeni pejzaž „Bijambare“ za 2019/20. godinu	22
4.10. Plan korištenja divljači	23
4.11. Ukupno planirani rashodi za provedbu godišnjeg plana zaštite divljači za 2019/20 godinu na području Spomenika prirode „ Bijambare“	24
5. Zaštićeni pejzaž "Trebević"	24
5.1. Osnovni podaci o području	24

5.2. Prirodne karakteristike područja.....	24
5.3. Vrste divljači na području	25
5.4. Stanje populacije glavnih vrsta divljača.....	25
5.5. Mjere uzgoja	26
5.6. Mjere zaštite	26
5.7. Monitoring divljači (redovno praćenje brojnosti)	26
5.8. Mjere sprječavanja šteta od divljači	26
5.9. Plan sprovođenja uzgojno – zaštitnih mjera sa divljači na području „ Zaštićeni pejzaž „Trebević“ za 2019/20. godinu	26
5.10. Plan korištenja divljači.....	28
5.11. Ukupno planirani rashodi za provedbu godišnjeg plana zaštite divljači za 2019/20 godinu na području Spomenika prirode „ Trebević“	29
6. FINANSIJSKA SREDSTVA POTREBNA ZA PROVEDBU PLANA	30
PRILOG	31

1. Uvod

Odlukom o izmjenama odluke o osnivanju lovišta na području Kantona Sarajevo (Sl.novine Kantona Sarajevo" 51/15), iz ustanovljenih i opisanih lovišta, izdvojene su površine u granicama zaštićenih područja jer je na ovim prostorima ustanovljena trajna zabrana lova, te se iste vode kao nelovne površine.

U skladu sa odredbama iste Odluke, definisano je da Kantonalna javna ustanova za zaštićena prirodna područja, koja upravlja ustanovljenim zaštićenim prirodnim područjima, ima obavezu da gospodari sa divljači u skladu sa donesenim zakonima o zaštiti područja kojima upravlja, kao i u skladu sa odredbama Zakona o lovstvu FBiH i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o lovstvu FBiH, te odgovarajućim podzakonskim aktima donesenim na osnovu ovih Zakona, a koji tretiraju gospodarenje sa divljači u zaštićenim prirodnim područjima.

Na osnovu ovoga, Ustanova je obezbijedila izradu dokumenta „Program zaštite divljači“, koji je izrađen od strane Šumarskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu i predstavlja planski dokument za razdoblje od 10 godina.

Provedba ovog dokumenta osigurava zaštitu divljači na površinama unutar obuhvata zaštićenih prirodnih područja i izrađen je za četiri zaštićena područja: Spomenik prirode „Skakavac“ u površini od 1430,70 ha, Spomenik prirode „Vrelo Bosne“, površine 603,00 ha, Zaštićeni pejzaž „Bijambare“, površine 497,00 ha i Zaštićeni pejzaž „Trebević“, površine 402,20 ha.

Navedeni Program je izrađen u skladu sa Pravilnikom o sadržaju, načinu i nositeljima izrade, odnosno odobravanja lovno gospodarske osnove, godišnjeg i privremenog plana gospodarenja lovištem („Sl. Novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br.63/06) i zasnovan je na naučnim i stručnim principima.

Na izrađeni dokument od Ministarstava privrede Kantona Sarajevo je doneseno Rješenje br. 07-05-26-12808/17, od 25.10.2017. godine kojim je data saglasnost na izrađeni Program zaštite divljači na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo.

Program zaštite divljači će se provoditi na osnovu izrade i usvajanja godišnjeg plana zaštite divljači.

Kako su u okviru donesenog Programa za svako zaštićeno prirodno područje dati osnovni podaci o području (orografske i hidrografske karakteristike područja, klimatske karakteristike područja, tlo, vegetacija infrastruktura, antropogeni uticaji), vrste divljači koje egzistiraju na opisanim područjima, uslovi zaštite prirode, mjere zaštite divljači, mjere za sprečavanje šteta od divljači i sl., prilikom izrade godišnjeg plana zaštite divljači će se pristupiti skraćenom opisu navedenih podataka.

2. Spomenik prirode "Skakavac"

2.1. Osnovni podaci o području

Područje Spomenika prirode "Skakavac" se nalazi na istočnom dijelu Centralne Bosne, a sjeverno i sjeveroistočno od Sarajevsko-zeničkog bazena i sarajevske kotline.

Područje se prostorno nalazi na području općina Vogošća, Centar, Stari Grad i Ilijaš, unutar Kantona Sarajevo.

Prema Rejonizaciji i kategorizaciji područja u Federaciji BiH, područje Spomenika prirode „Skakavac“, najvećim dijelom pripada rejonu Planinskih područja unutrašnjih Dinarida, a nešto manjim dijelom rejonu Brdskih područja unutrašnjih Dinarida, takođe, područje Skakavca se nalazi unutar Uzgojnog područja za medvjeda „Konjuh-Gostović“.

Ukupna površina područja iznosi 1.430,70 ha, a šume i šumska zemljišta obuhvataju najveće dijelove područja pa je ovo pretežno šumsko područje. Ostali dio od oko 20% otpada na livade, pašnjake i voćnjake, vodene tokove, ceste, te naseljena mjesta.

2.2. Prirodne karakteristike područja

Rejoni Planinskih područja unutrašnjih Dinarida karakterišu se jako izraženom orografijom, tako da veliki dio terena poprima formu kupiranosti. Teren je ispresjecan sa velikim brojem kosa od kojih se odvajaju bočni grebeni u različitim pravcima, sa strmim dolinskim stranama, koje u prosjeku imaju nagib 30 ili više stepeni, sa visinskim razlikama često i preko 500 m.

U orografskom pogledu istraživani prostor je veoma heterogen. Čine ga brojni vrhovi, često piramidalni, doline, kanjoni, klisure, usjeci i vrtače. Ravnih terena je veoma malo.

Hidrografski aspekt područja je veoma specifičan. Cijelo područje je bogato vodom, sa većim brojem izvora i vrela, te pištalina koja ne presušuju tokom cijele godine. Sa ovog aspekta ne postoje potrebe za izgradnjom dodatnih pojilišta za divljač.

Ovakva hidrografska mreža zadovoljava potrebe divljači, te nema migracija u potrazi za vodom. Površina pogodna za život, opstanak i razmnožavanje divljači, odnosno lovno-produktivna površina u području iznosi cca 1.200 ha, dok na lovno- neproduktivne površine otpada 230,70 ha.

Populacija životinja uveliko ovisi od producentske komponente ekosistema, pa je njihova diferencijacija ekološka po prisutnim ekosistemima.

Od vegetacije u ovom dijelu područja nalazimo šume bukve i jele sa smrčom, sa sekundarnim fitocenozama jele i smrče, odnosno bijelog bora i smrče te sekundarne šume bukve i šume hrasta kitnjaka na najtoplijim položajima.

Prikaz najznačajnijih fitocenoza u lovištu dat je prema vertikalnom rasprostranjenju vegetacije:

- Šume kitnjaka mezijskog područja (*Quercetum montanum moesiicum*);
- Šume bukve i šume bukve-jele (sa smrčom) acidofilnog karaktera Sveza: Luzulo – Fagion;
- Mezofilne zajednice šuma bukve i bukve-jele (sa smrčom) neutrofilnog karaktera Podsveza: Lonicero- Fagenion;
- Šume bukve ilirskog područja (*Fagetum montanum illyricum* s.lat.)

2.3. Vrste divljači na području

Od krupne divljači u lovištu stalno ili povremeno obitavaju vrste: Medvjed mrki (*Ursus arctos*), Srna (*Capreolus capreolus*), Divlja svinja (*Sus scrofa*), i Vuk (*Canis lupus*).

Od vrsta sitne divljači, u lovištu su zastupljene: Zec (*Lepus europeus*), Puh (*Glis glis*), Lještarka (*Bonasa bonasia*), Jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*), Golub grivnjaš (*Columba palumbus*), Lisica (*Vulpes vulpes*), Divlja mačka (*Felis silvestris*), Kuna zlatica (*Martes martes*), Kuna bjelica (*Martes foina*), Velika lasica (*Mustela erminea*), Mala lasica (*Mustela nivalis*), Tvor (*Mustela putorius*), Vjeverica (*Sciurus vulgaris*), Gavran, (*Corvus corax*), Kreja (*Garullus glandarius*), Škanjac mišar (*Buteo buteo*), Sivi soko (*Falco peregrinus*), Jastreb kokošar (*Accipiter gentilis*), Kobac ptičar (*Accipiter nisus*), Orao suri (*Aquila chrysaetos*), te Sove (*Strigidae spp.*).

S obzirom na veličinu i karakter područja, bonitet i kapacitet područja za glavne vrste divljači određen je u skladu sa Stručnom podlogom za određivanje boniteta i kapaciteta u lovištima FBiH (Službene novine FBiH broj 63/06).

2.4. Stanje populacije glavnih vrsta divljači

Brojnost populacije predstavlja rezultat djelovanja nataliteta, mortaliteta, te migracija kod pojedinih vrsta divljači.

Vrši se utvrđivanjem proljetnog stanja, prosječnog godišnjeg prirasta za konkretno područje, kao i prosječnog godišnjeg gubitka karakterističnog za svaku vrstu divljači posebno.

Utvrđivanje veličine staništa, boniteta i kapaciteta područja za svaku od osnovnih vrsta divljači utvrđuju se na osnovu njenih životnih zahtjeva u odnosu na prirodne uslove datog područja.

Međutim kako se radi o površini koja nije vještački izdvojena i koja je relativno male površine u odnosu na zahtjeve kretanja divljači, „višak“ prirasta prelazi u susjedna područja u kojima se sa divljači gospodari, što znači da se one i racionalno koriste u skladu sa desetogodišnjim i godišnjim planovima gospodarenja.

Dokumentom „Program zaštite divljači na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo“, na području Spomenika prirode „Skakavac“, procijenjeno je brojno stanje pojedinih vrsta divljači kako slijedi:

Srna-*Capreolus capreolus* L.;

Ukupna lovnoproduktivna površina za srnu u području iznosi 968,03 ha, a staništa pripadaju III bonitetnom razredu, u uslovima planinskih područja sa prisustvom krupnih predatora. Odabrana gustina, u skladu sa Stručnom podlogom je 3 grla na 100 ha uz prirast od 0,4 grla na 100 ha. Procijenjeno brojno stanje (matični fond) je 30 jedinki , uz omjer polova 1:1.

Divlja svinja – *Sus scrofa reiseri* Bolkay;

Nalazi se na skoro cijelom području i najbrojnija je vrsta krupne divljači. Ukupna lovnoproduktivna površina za divlju svinju u području iznosi 643,43 ha, a staništa pripadaju III bonitetnom razredu. Procijenjeno brojno stanje je 10 jedinki svih starosnih dobi uz omjer polova 1:1.

Medvjed – *Ursus arctos* L.;

Nalazi se u okviru Uzgojnog područja „Konjuh – Gostović“ i obitava uglavnom u dijelovima područja sa višim nadmorskim visinama. Pojavljuje se i u drugim dijelovima područja, ali je to posljedica redovnih radijusa kretanja ove vrste divljači.

Ukupna lovnoproduktivna površina za medvjeda u lovištu iznosi 1.070,19 hektara, a gospodarski kapacitet je 2 jedinke. Mimo utvrđenog kapaciteta područja, treba imati na umu činjenicu da je područje Skakavca redovan prelaz medvjeda između susjednih staništa, te da se odgovarajuća brložišta medvjeda nalaze u ovom području posebno u zoni Peračkog potoka, što dovodi do toga da se posebno u proljeće i u jesen povremeno opaža i više jedinki medvjeda u odnosu na kapacitet područja.

Procijenjeno brojno stanje ove populacije na području Spomenika prirode „Skakavac“ je 2 jedinke.

Vuk - *Canis lupus L.*

Kao najvažniji predator krupne divljači, ova vrsta ima i najveći uticaj na glavne uzgojne vrste u području, srnu i divlju svinju. Prostor Spomenika prirode Skakavac je dio staništa čopora vukova koji boravi na prostorima područja Lipnik, Kremeš i Paljevo, te se u području opažaju 1-2 jedinke samo povremeno i u prolazu.

Zec – *Lupus europaeus Pallas;*

Rasprostranjen je manje-više po cijelom području. S obzirom da je ovo tipično planinsko područje, ne može se govoriti o odgovarajućem staništu za zeca, mada je on prisutan u području u procijenjenoj brojnosti od 20 jedinki.

Lještarka – *Bonasa bonasa;*

Nalazi se u cijelom području lovišta pod šumama. Ima mnogo prirodnih neprijatelja, a posebno je osjetljiva na uznemiravanje. Mogla bi biti veoma brojna jer ne pravi štete u šumama. Lještarka i pored dobrih stanišnih uslova u području, ne može biti tretirana kao jedna od glavnih vrsta divljači, te je na osnovu karakteristika staništa, i monogamni način života određena gustina od 5 parova na cijelom području uz odgovarajući prirast od dva mlada po jednom paru. Procijenjeno brojno stanje je 20 jedinki.

Jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*)

Kao i kod lještarkice, kamenjarka je u manjoj brojnosti prisutna u području, u brojnosti od 3 para, te odgovarajućim prirastom od 2 pileta po jednom paru. Procijenjeno brojno stanje ove vrste iznosi 12 jedinki.

Od ostalih vrsta divljači u području, s obzirom na uslove staništa i značaj, procijenjeno brojno stanje je : lisica 8 jedinki, divlja mačka 4 jedinke, kuna bjelica 8 jedinki, kuna zlatica 4 jedinke , te jazavca 4 jedinke. Njihova gustina je određena prema mogućnostima staništa i veličini područja,

2.5. Mjere uzgoja

Na osnovu izvršene obrade utvrditi će se vrste intervencija u cilju zadovoljenja životnih potreba pojedinih vrsta u kriznim situacijama (hrana, voda, zaklon), te predložiti mjere uzgoja sa ciljem obezbjeđenja dovoljnih količina biljne hrane , dovoljnog broja solila i količina soli za preživare, kao i izgradnje potrebnih lovno – uzgojnih objekata.

Uzgoj divljači ima svoje specifičnosti koje se ogledaju u tome što se divljač isključivo uzgaja u slobodnoj prirodi, gdje se kontrola brojnosti i promjene u populaciji, često i pored angažovanja stručnog osoblja ne mogu u potpunosti i sa većom tačnošću predvidjeti. Nije potrebno težiti stvaranju uslova za povećanje brojnosti vrsta iznad kapaciteta područja, jer bi to dovelo do poremećaja ekološke ravnoteže u prostoru.

Sastav vegetacionog pokrivača na području Spomenika prirode „Skakavac“, je takav da obezbjeđuje dovoljno hrane za biljojede tokom sezona. Ovo se međutim ne odnosi na i intervenciju tokom elementarnih nepogoda. U tu svrhu, potrebno je izgraditi dovoljno objekata (hranilišta), na koje bi se dostavljala hrana u ovakvim slučajevima.

Svakoj divljači, a posebno preživarima so je neophodno potrebna, radi lakše probave, odnosno boljeg iskorištavanja hrane. So treba davati u toku cijele godine, naročito u periodu intenzivne ishrane, tj. u proljeće i ljeto. S obzirom na ovo, solila treba postavljati po cijelom području bar na svakih 100 ha po jedno, a posebno u blizini mjesta gdje se divljač okuplja, stalnih prolaza, te u blizini hranilišta i vode.

Dobro je solila postaviti tako da divljač sa njih ima dobar pregled terena jer će im slobodnije prilaziti. Potrebno je nabaviti specijalnu briketiranu so sa dodatkom neophodnih mikroelemenata i tvarima protiv parazitnih oboljenja. Za područje se preporučuje izrada visećih solila, koja se najlakše odražavaju, a mogućnost zaraze divljači je minimalna.

Od lovno uzgojnih objekata na prostoru se nalaze dvije osmatračnice, pet hranilišta kabaste hrane i 4 solila, te je u narednoj godini planirano postavljanje dodatnih hranilišta i solila.

2.6. Mjere zaštite

Prioritetno mjesto u mjerama za unapređenje stanja u ovoj oblasti sigurno pripada mjerama zaštite staništa i divljači u njemu, putem:

- organizovanja lovočuvarske službe, koja treba da spriječi svaki oblik nezakonitog(i neplanskog) korišćenja divljači i staništa;

Ovaj vid aktivnosti je planirano provoditi putem uspostavljenog svakodnevnog nadzora od strane uposlenih nadzornika prirode, a u skladu sa pravilima službe i važećim propisa koji treba da spriječe svaki oblik nezakonitog i neplanskog korišćenja divljači i staništa.

- zaštita od raznih bolesti i povreda (praćenje zdravstvenog stanja i razvoja divljači i intervencija u skladu sa pravilima službe i važećih propisa);

Praćenje zdravstvenog stanja i razvoja divljači, kao i potrebnih intervencija u skladu sa pravilima službe i važećih propisa, planirano je provoditi putem uspostavljenog svakodnevnog nadzora od strane uposlenih nadzornika prirode u saradnji sa Veterinarskim fakultetom Univerziteta u Sarajevu koji će pružati stručne usluge i davati konkretna usmjerenja u ovoj oblasti. U cilju provođenja preventivnih mjera obavezno je slanje na pregled eventualno uginulih jedinki

Sa navedenim fakultetom planirano je potpisati Ugovor za monitoring zdravstvenog stanja divljači na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo, koji će definisati potrebne procedure.

- zaštite divljači od prirodnih nepogoda,

U slučaju prirodnih nepogoda treba intervenisati dodavanjem/iznošenjem odgovarajuće hrane, kako bi divljač ostala na prostoru područja. Zaštita za vrijeme teških zima osim pojačanog iznošenja hrane, svodi se i na odgrtanje snijega, pravljenje prtina i razbijanje ledene kore na lokalitetima koja su predviđena za njeno iznošenje.

Ove aktivnosti će se provoditi od strane uposlenih nadzornika prirode u saradnji sa lovačkim udruženjima koji se nalaze u kontakt zonama ovog područja i sa kojima će se potpisati sporazum o saradnji koji će definisati pojedine aktivnosti.

- eventualne redukcije brojnosti populacija predatora,

U slučaju eventualne pojave štetočina (psi litalice), upravljač područja mora intervenisati u smislu njihovog uklanjanja.

2.7. Monitoring divljači (redovno praćenje brojnosti)

Monitoring vrsta divljači koje obitavaju na ovom području je veoma važan segment zaštite divljači. U skladu sa donesenim programom monitoring divljači će se odvijati na slijedeći način:

- Postavljanje nadzornih kamera na stalnim prelazima i mjestima okupljanja divljači.
- Evidentiranje fotografija u svrhu utvrđivanja kretanja i procjene zdravstvenog stanja divljači.
- Terenske aktivnosti koje podrazumjevaju praćenje i bilježenje tragova i prisustva divljači na prostoru. Prebrojavanje će se vršiti metodom relativne brojnosti kojom će biti utvrđeno proljetno stanje osnovnih vrsta koje se zadržavaju na ovom prostoru, a koje će se vršiti na osnovu uočenih tragova i vizuelnim opažanjem.
- Aktivnosti na nastavku praćenja medvjeda obilježenog GPS ogrlicom uz kontinuirano ažuriranje GPS tačaka njegovog kretanja.

Prije pristupa brojanju divljači potrebno je izvršiti odgovarajuće pripreme, odnosno izabrati odgovarajuće površine koje najbolje reprezentuju (predstavljaju) cijeli prostor.

Za ovu vrstu procjene izrađeni su obrasci broj 1. (Formular za unos podataka o praćenju tragova u snijegu) i obrazac br.2 (Formular za terenski rad na pronalaženju tragova), koji su u prilogu Plana.

2.8. Mjere sprječavanja šteta od divljači

U tom smislu Upravitelji područja obavezni su poduzeti sve mjere i radnje koje će dovesti do sprečavanja i smanjenja šteta od divljači na prostoru, kao i umanjenja konflikata sa drugim interesnim subjektima na prostoru, a posebno posjetiocima.

Mjere se odnose na :

- Usklađivanje i međusobnu koordinaciju sa sektorom šumarstva (koordinirati rad na zaštiti šuma i zaštiti divljači).
- Ne vršiti nikakvu prihranu zvijeri zbog umanjenja mogućnosti konflikta između zvijeri i posjetilaca.
- Sprječiti pristup medvjeda otpadu (postavljanje kanti za otpatke koje trebaju biti izrađene od metala i s preklopnim poklopcem koji onemogućava medvjedu da dohvati sadržaj).
- Postaviti odgovarajuće panoe o zabrani odlaganja bilo kakvih otpadaka od hrane, a u cilju umanjenja mogućnosti privlačenja medvjeda na ta mjesta.
- Na stalnim prelazima medvjeda postaviti odgovarajuće table sa upozorenjima o tome da je moguć susret sa medvjedom, te osnovna pravila ponašanja u takvim slučajevima.

2.9. Plan sprovođenja uzgojno – zaštitnih mjera sa divljači na području „ Spomenik prirode Skakavac“ za 2019/20. godinu

Plan zaštite divljači na području Spomenika prirode „Skakavac“ u smislu sprovođenja uzgojno – zaštitnih mjera sa divljači koje su nastanjene na ovom području rađen je na osnovu podataka utvrđenim dokumentom „Program zaštite divljači na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo“, te višegodišnjim praćenjem kretanja ove populacije.

Na osnovu prikupljenih podataka tabelarno su predstavljani ciljevi plana za 2019/2020. godinu i to kroz :

- 2.9.1 Plan nabavke hrane za prihranjivanje divljači,
- 2.9.2 Plan izgradnje (popravke) lovno uzgojnih objekata, kao i stanje postojećih,
- 2.9.3. Plan izvođenja radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači,
- 2.9.4. Plan zaštite divljači od raznih bolesti i povreda .
- 2.9.5. Plan nabavke opreme za monitoring divljači i zaštitu od divljači.

Plan nabavke hrane za divljač

Vrsta hrane	Jedinica mjere	Stanje zalihe 2019.	Planirano u 2019/20. godini količina	Jedinična vrijednost KM bez PDV -a	Planirana vrijednost KM bez PDV -a	Planirana vrijednost KM sa PDV -om
Sijeno (balirano)	kom	0,00	50,00	4,00	200,00	234,00
Kamena so za divljač	kg	0,00	50,00	2,00	100,00	117,00
zrnasta hrana – ječam/zob	kg	0,00	50,00	0,50	25,00	29,25
UKUPNO					325,00	380,25

Plan izgradnje (popravke) lovno uzgojnih objekata, kao i stanje postojećih,

Vrsta objekata	Jed. mj.	Izgrađeni objekti	Planirano u 2019/20. godini količina		Jedinična vrijednost KM bez PDV -a		Planirana vrijednost KM bez PDV -a		Planirana vrijednost KM sa PDV -om	
			za izgradnju	za popravk.	za izradnju	za popravku	za izgradnju	za popravk.	za izradnju	za popravku
Hranilišta za srne	kom	5	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Solila za srne	kom	4	4	0	50,00	0,00	200,00	0,00	234,00	0,00
Osmatračnice	kom	2	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
UKUPNO							200,00	0,00	234,00	0,00

Plan izvođenja radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači

Vrsta radne aktivnosti	Jedinica mjere	Planirano u 2019/20. godini	Planirana vrijednost KM
Popuna hranilišta	RD	5	vl.aktivnost*
Popuna solila	RD	10	vl.aktivnost*
Uređenje pojilišta	RD	5	vl.aktivnost*
Uređenje staza (agažman sezonskih radnika u bruto iznosu isplate)	RD	10	400,00
UKUPNO			400,00

Plan zaštite divljači od raznih bolesti i povreda

Vrsta radne aktivnosti	Jedinica mjere	Planirano u 2019/20. godini	Jedinična vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM sa PDV-om
Materijal za uzimanje uzoraka (rukavice, kese, naljepnice....)	paušal	1,00	50,00	50,00	58,50
Uzimanje uzoraka	kom	15	vl.aktivnost	vl.aktivnost*	vl.aktivnost*
Analiza uzoraka i dijagnostika	kom	15	133,34	2.000,00	2.340,00
UKUPNO				2.050,00	2.398,50

* Planirani poslovi na izvršenju pojedinih aktivnosti će se provoditi od vlastitij režiji uposlenih nadzornika prirode čiji su troškovi rada obezbjeđeni iz Budžeta Kantona Sarajevo za 2019/20. godinu.

Plan nabavke opreme/materijala za monitoring divljači i zaštitu od divljači.

Vrsta opreme	jed. mjere	Stanje u 2018. godini količina	Planirano u 2019/20. godini količina	Jedinična vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM sa PDV-om
Nadzorne kamere	kom	3	0	0,00	0,00	0,00
informativni i znakovi upozorenja (izrada i ugradnja)	kom	0,00	5	140,00	700,00	819,00
UKUPNO					700,00	819,00

2.10. Plan korištenja divljači

U svim zonama zaštićenog područja lov i ribolov su praktično zabranjeni kao aktivnosti.

Ukoliko nastupe opravdane okolnosti za uklanjanje pojedinih jedinki sa ovog prostora (ukoliko je divljač ranjena ili bolesna, u slučaju proglašenja zarazne bolesti ili ako postoji mogućnost njene pojave u skladu s propisima o zdravstvenoj zaštiti životinja i sl), eventualni lov divljači, obavljao bi se u skladu sa Zakonom o lovstvu i to angažovanjem lovaca iz susjednih lovačkih društava.

2.11. Ukupno planirani rashodi za provedbu godišnjeg plana zaštite divljači za 2019/20. godinu na području Spomenika prirode „ Skakavac“

Naziv aktivnosti	Planirana vrijednost KM bez PDV - a	Planirana vrijednost KM sa PDV- om
nabavka hrane za prihranjivanje divljači	325,00	380,25
izgradnje (popravke) lovno uzgojnih objekata	200,00	234,00
zaštite divljači od raznih bolesti i povreda	2.050,00	2.398,50
nabavke opreme/materijala za monitoring divljači i zaštitu od divljači	700,00	819,00
Ukupno planirane nabavke roba i usluga	3.275,00	3.831,75
izvođenje radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači (angažman radnika)		400,00
Sveukupno rashodi		4.231,75

3. Spomenik prirode "Vrelo Bosne"

3.1. Osnovni podaci o području

Vrelo Bosne je locirano zapadno (jugozapadno) od Sarajeva ispod planina Igmana i Bjelašnice. Prostorno i administrativno pripada Općini Ilidža.

Sa aspekta rejonizacije i kategorizacije lovišta u Federaciji BiH, područje Vrela Bosne, pripada rejonu Brdskih lovišta unutrašnjih Dinarida, s obzirom na položaj i nadmorsku visinu, jer se kompletno područje nalazi u visinskom rasponu koji pripada brdskim lovištima.

Sa druge strane konfiguracija terena je sa svim osobenostima Sarajevskog polja, odnosno ima sve karakteristike poljskog lovišta.

Ukupna površina područja iznosi 603,00 ha, a livade, i kompleksi kultivisanih parcela obuhvataju najveće dijelove područja pa je ovo pretežno poljsko područje.

Turizam na ovom području je vrlo izražen i ima uticaj na stanište i divljač. Najveća frekvencija turista dešava se u ljetnjem periodu, a negativni uticaji se ispoljavaju u uznemiravanju divljači.

3.2. Prirodne karakteristike područja

Valorizacija hidroloških vrijednosti šireg područja Vrela Bosne na potezu Ilidža-Stojčevac-Vrelo Bosne pokazuje da je prostor u prirodnom stanju obilovao raznolikim formama vodnih pojava koje doprinose prirodnoj vrijednosti ovog područja, a radi se o vrelima: Vrelo Hrasnica/VečERICA, Bunica, Semizovo Vrelo) koja praktično formiraju rijeku Večericu, Vrela koje formira Stojčevački potok, vrelima Borim I i II, te Vrela Bosne; površinskim vodotocima Rijeka Bosna od izvora do Plandišta; i podzemnim vodama Podzemne termalne i termo-mineralne vode Ilidže i Podzemne hladne vode Sarajevskog polja.

U okviru zastupljenosti vegetacije u području preovladavaju fragamentirani ostaci higrofilnih šuma vrba i topola i šuma crne johe. Na ovom području je konstatirano 26 različitih sastojina predstavljenih sa 12 zona, odnosno: 1. šume johe; 2. šume hrasta i graba; 3. šume vrbe; 4. vlažne (higrofilne i mezofilne) livade; 5. nitrificirane livade (zagađene); 6. barska vegetacija; 7. vegetacija vodenjara (vodotok Bosne); 8. vegetacija izvora (izvor Stojčevac i izvorište Bosne do Rimskog Mosta); 9. obradive površine; 10. napuštena i ugažena staništa; 11. parkovske vrste; 12. voćke.

3.3. Vrste divljači na području

Prema klimatskim, vegetacijskim i pedološkim prilikama vidi se da sa aspekta staništa u području preovladavaju najpovoljniji uslovi za autohtone vrste sitne divljači, dok su manje povoljni kada je u pitanju krupna divljač.

Od krupne divljači u području samo povremeno obitavaju vrste: Srna (*Capreolus capreolus*), i Divlja svinja (*Sus scrofa*).

Od vrsta sitne divljači, u lovištu su zastupljene: Divlje patke (*Anas spp*), Siva čaplja (*Ardea cinerea*), Žutokljuni labud (*Cygnus olor*), Crna liska (*Fullica atra*), Zec (*Lepus europeus*), Puh (*Glis glis*), Bizamski pacov (*Ondatra zibethica*), Jarebica poljska (*Perdix perdix*), Golub grivnjaš

(*Columba palumbus*), Lisica (*Vulpes vulpes*), Vidra (*Lutra lutra*), , Kuna bjelica (*Martes foina*), Velika lasica (*Mustela erminea*), Mala lasica (*Mustela nivalis*), Tvor (*Mustela putorius*), Vjeverica (*Sciurus vulgaris*), Gavran, (*Corvus corax*), Kreja (*Garullus glandarius*), Škanjac mišar (*Buteo buteo*), Sivi soko (*Falco peregrinus*), Jastreb kokošar (*Accipiter gentilis*), Kobac ptičar (*Accipiter nisus*), te Sove (*Strigidae spp*).

Uz vodene tokove u području, tačnije na rijekama Bosni i Željeznici, zabilježeno je i prisustvo Evropskog dabra (*Castor fiber*) od 2012 godine. Za zimskih seoba povremeno se uočavaju i divlje guske (*Anser spp*)

S obzirom na veličinu i karakter područja, bonitet i kapacitet područja za glavne vrste divljači određen je u skladu sa Stručnom podlogom za određivanje boniteta i kapaciteta u lovištima FBiH (Službene novine FBiH broj 63/06).

3.4. Stanje populacije glavnih vrsta divljači

Brojnost populacije vrši se utvrđivanjem proljetnog stanja, prosječnog godišnjeg prirasta za konkretno područje, kao i prosječnog godišnjeg gubitka karakterističnog za svaku vrstu divljači posebno.

Dokumentom „Program zaštite divljači na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo“, na području Spomenika prirode „Vrelo Bosnac“, navedeno je da se krupna divljač samo povremeno pojavljuje u području, od čega je pojava srne bez ikakvog uticaja na područje, dok pojava divljih svinja, pretežno u ljetnjem periodu (vrijeme sazrijevanja usjeva) predstavlja izražen problem i ima negativan uticaj prvenstveno kod lokalnog stanovništva u smislu šteta koje prouzrokuje.

Divlja svinja – *Sus scrofa reiseri* Bolkay;

Nalazi se povremeno na području. Procjena je da sa padina Igmana (odnosno iz susjednih lovišta (Posebno lovište Igman – Bjelašnica i Rakovica Hrasnica), tokom vegetacionog perioda boravi oko 20 grla divljih svinja), uz omjer polova 1:1.

Zec – *Lupus europaeus* Pallas;

Stalni stanovnik područja, životne uslove umnogome umanjuje intenzitet posjeta i brojnost predatora, kao i štetočina (psi i mačke litalice). Prema lovnoproduktivnoj površini od 210 ha, u uslovima IV boniteta, gustina iznosi 6 repova na 100 ha sa prirastom od 2 repa na 100 ha.

Procjenjeno brojno stanje ove vrste iznosi 16 jedinki.

Vidra (*Lutra lutra*),

Procjenjeno brojno stanje ove vrste je 2 jedinke. Vidru ugrožava redovito čišćenje “zelenih koridora” (kanala, potoka, obalnih zona) koji imaju važnu ulogu u migracijama vidre, tako da bi se prilikom održavanje priobalnog pojasa uz rijeku Bosnu moralo voditi računa o očuvanju staništa.

Jarebica poljska, trčka (*Perdix perdix*)

lovnoproduktivna površina za jarebicu poljsku je 255,70 ha, a u uslovima brdskih lovišta i III boniteta, primjenjuje se gustina od 6 kljunova po 100 hektara

Jarebica poljska je u manjoj brojnosti prisutna u području, u brojnosti od 6 parova, te odgovarajućim prirastom od 2 pileta po jednom paru. Procjenjeno brojno stanje ove vrste iznosi 24 jedinke.

Ptice močvarice - Divlja patka (*Anas platyrhynchos*)

Ovo je naša najveća i najčešća patka, a uz nju na području Vrela Bosne boravi još 7 vrsta divljih pataka koje su tu uglavnom u vrijeme proljetnje i zimске seobe. Odgovarajuću površinu za

obitavanje i gniježđenje divljih pataka predstavljaju sve vodene površine u području zajedno sa obalnim pojasom za gniježđenje, pa je kapacitet područja 200 kljunova divlje patke uz oprirast od 100 kljunova.

Ostale vrste divljači - Sitni dlakavi predatori

Od ostalih vrsta divljači u području, s obzirom na uslove staništa i značaj, važno je napomenuti lisicu i kunu bjelicu. Njihova gustina je određena prema mogućnostima staništa i veličini područja. Procijenjeno brojno stanje je : lisica 12 jedinki, kuna bjelica 16 jedinki.

3.5. Mjere uzgoja

Na osnovu izvršene obrade predložit će se mjere uzgoja sa ciljem obezbjeđenja dovoljnog broja solila i količina soli za preživare, kao i postavljanje hranilica za ptice močvarice.

Sastav vegetacionog pokrivača na području Spomenika prirode „Vrelo Bosne“, je takav da obezbjeđuje dovoljno hrane za biljojede tokom sezona. Ovo se međutim ne odnosi na i intervenciju tokom elementarnih nepogoda, gdje su potrebne intervencije i to posebno vezane za dostavljanje hrane u ovakvim slučajevima.

Na odabranim lokalitetima potrebno je dodatno postaviti viseća solila. Potrebno je obratiti pažnju i na zimsku prehranu ptica močvarica, kao i redovnu prihranu labudova koji se nalaze na području.

3.6. Mjere zaštite

Prioritetno mjesto u mjerama za unapređenje stanja u ovoj oblasti sigurno pripada mjerama zaštite staništa i divljači u njemu, putem:

- organizovanja lovočuvarske službe, koja treba da spriječi svaki oblik nezakonitog(i neplanskog) korišćenja divljači i staništa;

Ovaj vid aktivnosti je planirano provoditi putem uspostavljenog svakodnevnog nadzora od strane uposlenih nadzornika prirode, a u skladu sa pravilima službe i važećim propisa koji treba da spriječe svaki oblik nezakonitog i neplanskog korišćenja divljači i staništa.

- zaštita od raznih bolesti i povreda

Praćenje zdravstvenog stanja i razvoja divljači kao i zdravstveni monitoring labudova i drugih vrsta vodenih ptica na prostoru, kao i potrebnih intervencija u skladu sa pravilima službe i važećih propisa, planirano je provoditi putem uspostavljenog svakodnevnog nadzora od strane uposlenih nadzornika prirode u saradnji sa Veterinarskim fakultetom Univerziteta u Sarajevu koji će pružati stručne usluge i davati konkretna usmjerenja u ovoj oblasti. U cilju provođenja preventivnih mjera obavezno je slanje na pregled eventualno uginulih jedinki

Sa navedenim fakultetom planirano je potpsati Ugovor za monitoring zdravstvenog stanja divljači, labudova i drugih vrsta vodenih ptica na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo, koji će definisati potrebne procedure.

- zaštite divljači od prirodnih nepogoda,

U slučaju prirodnih nepogoda treba intervenisati dodavanjem/iznošenjem odgovarajuće hrane, kao obezbjeđenje dovoljne količine soli .

- redukcija brojnosti populacija predatora (uklanjanje pasa i mačaka lualica iz područja),
Mnoge vrste divljači (posebno sitne) ne uspijevaju opstati u područjima gdje su prisutni ovakvi predatori-štetočine. Njihova brojnost i gustina je mnogo puta veća od bilo koje „normalne“ predatorske vrste iste veličine.

Obzirom da psi i mačke lualice pronalaze hranu u ljudskim naseljima ili bivaju hranjeni direktno od ljudi, bez problema održavaju ovakvu visoku brojnost i gustinu, te često love divljač samo da bi zadovoljili svoje instinkte, za razliku od situacije u prirodi, gdje je plijen jedini izvor hrane, a brojnost plijena određuje i brojnost predatora.

Sve vrste sitne divljači u području Spomenika prirode "Vrela Bosne", više su nego ugrožene porastom broja pasa lualica, tako da upravitelj područja mora intervenirati u smislu njihovog uklanjanja.

3.7. Monitoring divljači (redovno praćenje brojnosti)

Monitoring vrsta divljači koje obitavaju na ovom području je veoma važan segment zaštite divljači. U skladu sa donesenim programom monitoring divljači će se odvijati na slijedeći način:

- Terenske aktivnosti koje podrazumjevaju praćenje i bilježenje tragova i prisustva divljači na prostoru. Prebrojavanje će se vršiti metodom relativne brojnosti kojom će biti utvrđeno proljetno stanje osnovnih vrsta koje se zadržavaju na ovom prostoru, a koje će se vršiti na osnovu uočenih tragova i vizuelnim opažanjem.
- Monitoring ptica močvarica vršiti vizuelnim osmatranjem, posebno u vrijeme proljetnih i zimskih seoba, te registrovati njihov broj po vrstama;

Prije pristupa brojanju divljači potrebno je izvršiti odgovarajuće pripreme, odnosno izabrati odgovarajuće površine koje najbolje reprezentuju (predstavljaju) cijeli prostor.

Za ovu vrstu procjene izrađen je obrazac broj 1. (Formular za unos podataka o praćenju tragova u snijegu) koji ju u prilogu Plana.

Prebrojavanje ptica močvarica u 2019. godini će se vršiti u saradnji sa Ornitološkim društvom „Naše ptice“.

3.8. Mjere sprječavanja šteta od divljači

U tom smislu Upravitelji područja obavezni su poduzeti sve mjere i radnje koje će dovesti do sprečavanja i smanjenja šteta od divljači na području, kao i umanjenja konflikata sa drugim interesnim subjektima na prostoru, a posebno posjetiocima.

S obzirom na istaknut problem šteta od divljih svinja, odobrenim Programom se dozvoljava izgon divljih svinja u zoni 2 (pufer), u koju svrhu treba angažovati članove LD „Igman Ilidža. Takođe, u slučaju pojačanih šteta, te straha od ugroženog stanovništva može se dozvoliti i pojedinačni lov dočekom uz usjeve, uz prethodno obavještenje i najavu organima MUP-a, te koordiniranu saradnju između upravljača područja, Kantonalnog Ministarstva privrede i LD „Igman“ Ilidža.

3.9 Plan sprovođenja uzgojno – zaštitnih mjera sa divljači na području „ Spomenik prirode Vrelo Bosne “ za 2019/20. godinu

Plan zaštite divljači na području Spomenika prirode „Vrelo Bosne“ u smislu sprovođenja uzgojno – zaštitnih mjera sa divljači koje su nastanjene na ovom području rađen je na osnovu podataka utvrđenim dokumentom „Program zaštite divljači na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo“.

Na osnovu prikupljenih podataka tabelarno su predstavljani ciljevi plana za 2019/20. godinu i to kroz :

Plan nabavke hrane za prihranjivanje divljači i ptica

3.9.1. Plan izgradnje (popravke) lovno uzgojnih objekata, kao i stanje postojećih,

3.9.2. Plan izvođenja radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači,

3.9.3. Plan zaštite divljači od raznih bolesti i povreda .

3.9.4. Plan nabavke opreme za monitoring divljači i zaštitu od divljači.

Plan nabavke hrane za divljač i ptice

Vrsta hrane	Jedinica mjere	Stanje zalihe 2019.	Planirano u 2019/20. godini količina	Jedinična vrijednost KM bez PDV -a	Planirana vrijednost KM bez PDV -a	Planirana vrijednost KM sa PDV -om
kamena so za divljač	kg	0,00	10,00	2,00	20,00	23,40
zrnasta hrana – kukuruz	kg	0,00	300,00	1,00	300,00	351,00
zrnasta hrana – zob/ječam	kg	0,00	50,00	0,50	25,00	29,25
UKUPNO					345,00	403,65

Plan izgradnje (popravke) lovno uzgojnih objekata, kao i stanje postojećih,

Vrsta objekata	Jed. mj.	Izgrađeni objekti	Planirano u 2019/20. godini količina		Jedinična vrijednost KM bez PDV -a		Planirana vrijednost KM bez PDV -a		Planirana vrijednost KM sa PDV -om	
			za izgradnju	za popravk.	za izradnju	za popravku	za izgradnju	za popravk.	za izradnju	za popravku
Hranilica za ptice močvarice	kom	0	4	0	50,00	0,00	200,00	0,00	234,00	0,00
Solila za srne	kom	0	2	0	50,00	0,00	100,00	0,00	117,00	0,00
Sklonište za pernatu divljač	kom	2	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
UKUPNO							300,00	0,00	351,00	0,00

Plan izvođenja radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači

Vrsta radne aktivnosti	Jedinica mjere	Planirano u 2019/20. godini	Planirana vrijednost KM
Popuna hranilica	RD	10	vl.aktivnost*
Popuna solila	RD	5	vl.aktivnost*
UKUPNO			0,00

Plan zaštite divljači od raznih bolesti i povreda

Vrsta radne aktivnosti	Jedinica mjere	Planirano u 2019/20. godini	Jedinična vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM sa PDV-om
Materijal za uzimanje uzoraka (rukavice, kese, naljepnice....)	paušal	1,00	20,00	20,00	23,40
Uzimanje uzoraka	kom	5	vl. aktivnost*	vl. aktivnost*	vl. aktivnost*
Analiza uzoraka i dijagnostika	kom	5	60,00	300,00	351,00
Zdravstveni pregled labudova (klinički nadzor zdravstvenog stanja ptica)	paušal	1	2.000,00	2.000,00	2.340,00
UKUPNO				2.320,00	2.714,40

Plan nabavke opreme/materijala za monitoring divljači i zaštitu od divljači.

Vrsta opreme	jed. mjere	Stanje u 2018. godini količina	Planirano u 2019/20. godini količina	Jedinična vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM sa PDV-om
Nadzorne kamere	kom	1	0	0,00	0,00	0,00
informativni i znakovi upozorenja (izrada, prevoz i ugradnja)	kom	0,00	0	0,00	0,00	0,00
UKUPNO					0,00	0,00

3.10. Plan korištenja divljači

U svim zonama zaštićenog područja lov i ribolov su praktično zabranjeni kao aktivnosti. Ukoliko nastupe opravdane okolnosti za uklanjanje pojedinih jedinki sa ovog prostora, eventualni lov divljači, obavljao bi se u skladu sa Zakonom o lovstvu i to angažovanjem lovaca iz susjednih lovačkih društava.

3.11. Ukupno planirani rashodi za provedbu godišnjeg plana zaštite divljači za 2019/20 godinu na području Spomenika prirode „Vrelo Bosne“

Naziv aktivnosti	Planirana vrijednost KM bez PDV - a	Planirana vrijednost KM sa PDV- om
nabavka hrane za prihranjivanje divljači	345,00	403,65
izgradnje (popravke) lovno uzgojnih objekata	300,00	351,00
zaštite divljači od raznih bolesti i povreda	2.320,00	2.714,40
nabavke opreme/materijala za monitoring divljači i zaštitu od divljači	0,00	0,00
Ukupno planirane nabavke roba i usluga	2.965,00	3.469,05
izvođenje radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači (angažman sezonskih radnika)		0,00
Sveukupno rashodi		3.469,05

4.0. Zaštićeni pejzaž "Bijambare"

4.1. Osnovni podaci o području

Zaštićeni pejzaž "Bijambare" se nalazi između naselja Nišići i Krivajevići, na području općine Ilijaš. U neposrednoj su blizini puta Sarajevo – Tuzla. Područje Bijambara, koje obuhvata 497,00 ha i zakonom je proglašeno zaštićenim područjem pete kategorije („zaštićeni pejzaž“).

Sa aspekta Rejonizacije i kategorizacije lovišta u Federaciji BiH, a s obzirom na položaj i strukturu površina, kao I nadmorske visine, ovo područje pripada rejonu Brdskih lovišta unutrašnjih Dinarida, Ukupna površina područja iznosi 497,00 ha, gdje šumske sastojine obuhvataju najveće dijelove područja.

4.2. Prirodne karakteristike područja

Zaštićeni pejzaž "Bijambare" predstavlja izrazitu oblast sa dijapazonom visina od 915-1044 m.n.v..

Potok Bjelila protiče kroz središnji dio Nišićke visoravni i kroz kraću klisuru urezanu između brda Kopitovac (1013) i Bijambare (989), ulazi u dolinu Bijambare nazvanu po tome što je periodično plavljena u vrijeme kada se u podnožju Kopitovca stvaraju bare sa dužim zadržavanjem.

Područjem Bijambara u hidrološkom smislu dominiraju dva vodotoka Bjelila i Brodić, kojim se vrši transport voda sa Nišića prema ponorskim zonama na lokalitetu Bijambarskih pećina.

Ovakva hidrografska mreža zadovoljava potrebe divljači, te nema migracija u potrazi za vodom. Populacija životinja uveliko ovisi od producerske komponente ekosistema, pa je njihova diferencijacija ekološka po prisutnim ekosistemima.

Specifični geomorfološki fenomeni ovog kraja su raznovrsni karstni oblici: pećine, ponori, vrtače i škarpe. Sistem ponora i pećina je razvijen od ponora Bjelila do Bijambarskih pećina, ali je prisustvo raznovrsnih kraških oblika poznato i prema jugozapadu.

Obzirom da se nalazi u kraškoj regiji, ovo područje je bogato kraškim pojavama kao što su kraški ponori, vrtače, i što je najvažnije, 8 poznatih pećina.

U području je najznačajnija zajednica smrče sa tresetnim mahovinama (*Sphagno - Piceetum montanum*) - Zastupljena je u depresijama Nišića - Bijambara, na pseudoglejevima i močvarno oglejnim zemljištima, unutar kojih su enklave *Sphagnum*-ovih tresetišta. Zauzima mikroklimatski najhladnije položaje. Izrazito je monodominantna zajednica smrče u kojoj, uz acidofilne florne elemente i vrsta roda *Sphagnum*, nalazimo i higrofilne florne elemente: *Carex brizoides*, *C. remota*, *Juncus* sp., *Equisetum palustre*. Zajednica je reliktnog karaktera sa mnogim borealnim obilježjima.

Šume smrče na opodzoljenim zemljištima (*Lycopodio - Piccetum montanum*) - Opisane su na Nišićima, a zemljišta su podzoli na kvarcnom pješčaru. Ova zemljišta uz ekstremnu kiselost obilježava pojava moćnijeg sloja sirovog humusa. Ekstremna kiselost i siromaštvo zemljišta odgovara izrazito acidofilnoj flori: *Lycopodium clavatum*, *L. annotium*, *Listera cordata*, *Vaccinium myrtullus*, *V. vitis idaea*, *Avenella flexuosa*, *Majanthemum bifolium*, *Oxalis acetosella*. Uz ove vrste, prisutne su i brojne mahovine sa velikom pokrovnošću: *Dicranum scoparium*, *Leucobryum*

glaucum, Polytrichum sp. Hylocomnium splendens i dr., uz koje su prisutni i lišajevi: Cladonia sp., Cetraria islandica, Usnea sp.

Stanišni uslovi daju borealna obilježja ovim šumama. Uz smrču u sastojinama rjeđeg sklopa mogu se javiti breza i bijeli bor, a kod potpunog raskidanja sklopa mogu se formirati vrištine sa velikom pokrovnošću: Pteridium aquilinum, Calluna vulgaris, Genista sp..

4.3. Vrste divljači na području

Od krupne divljači u području povremeno obitavaju vrste: Medvjed mrki (*Ursus arctos*), i Vuk (*Canis lupus*), dok u području stalno obitava Srna (*Capreolus capreolus*), i Divlja svinja (*Sus scrofa*),

Od vrsta sitne divljači, u lovištu su zastupljene: Zec (*Lepus europeus*), Puh (*Glis glis*), Lještarka (*Bonasa bonasia*), Šumska šljuka (*Scolopax rusticola*), Golub grivnjaš (*Columba palumbus*), Lisica (*Vulpes vulpes*), Divlja mačka (*Felis silvestris*), Kuna zlatica (*Martes martes*), Kuna bjelica (*Martes foina*), Velika lasica (*Mustela erminea*), Mala lasica (*Mustela nivalis*), Tvor (*Mustela putorius*), Vjeverica (*Sciurus vulgaris*), Gavran, (*Corvus corax*), Vrana siva (*Corvus corone cornix*), Svraka (*Pica pica*), Čavka (*Corvus monedula*), i Kreja (*Garullus glandarius*), Škanjac mišar (*Buteo buteo*), Sivi soko (*Falco peregrinus*), Jastreb kokošar (*Accipiter gentilis*), Kobac pičar (*Accipiter nisus*), Orao suri (*Aguila chrysaetos*), te Sove (*Strigidae spp.*)

Najpovoljnije uslove u lovištu ima krupna divljač, srna, i divlja svinja, a za sitnu divljač su uslovi nešto lošiji.

4.4. Stanje populacije glavnih vrsta divljači

Utvrđivanje veličine staništa, boniteta i kapaciteta područja za svaku od osnovnih vrsta divljači utvrđuju se na osnovu njenih životnih zahtjeva u odnosu na prirodne uslove datog područja.

Međutim kako je ranije navedeno radi se o površini koja nije vještački izdvojena i koja je relativno male površine u odnosu na zahtjeve kretanja divljači, te „višak“ prirasta prelazi u susjedna područja u kojima se sa divljači gospodari.

Dokumentom „Program zaštite divljači na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo“, na području Spomenika prirode „Skakavac“, procijenjeno je brojno stanje pojedinih vrsta divljači kako slijedi:

Srna-*Capreolus capreolus* L.;

Ukupna lovnoproduktivna površina za srnu u području iznosi 288,80 ha, a staništa pripadaju III bonitetnom razredu, u uslovima brdskih područja sa prisustvom krupnih predatora.. Procijenjeno brojno stanje (matični fond) je 10 jedinki , uz omjer polova 1:1.

Divlja svinja – *Sus scrofa reiseri* Bolkay;

Lovnoproduktivna površina za divlju svinju u području iznosi 193,84 ha, a staništa pripadaju III bonitetnom razredu. Procijenjeno brojno stanje je 2 jedinke uz omjer polova 1:1.

Medvjed – *Urus arctos* L.;

Područje se nalazi unutar uzgojnog područja za medvjeda i to: Uzgojno područje „Konjuh – Gostović“ koje obuhvata staništa mrkog medvjeda u granicama općina Žepče, Zavidovići, Banovići, Živinice, Kladanj, Olovo, Vareš, Kakanj, Breza, Ilijaš, Vogošća i Sarajevo - Stari grad. Zbog veličine područja, nije moguće utvrđivati veličinu staništa i lovnoproduktivnu površinu za

medvjeda jer područje predstavlja samo mali fragment staništa medvjeda unutar uzgojnog područja.

Vuk - *Canis lupus L.*

Prostor zaštićenog pejzaža "Bijambare" je dio staništa čopora vukova koji boravi na prostorima oko ovog područja, te se u području opažaju 1-2 jedinke samo povremeno i u prolazu.

Zec – *Lupus europaeus Pallas;*

S obzirom da je ovo tipično šumsko područje u kom preovlađuju četinarske šume, ne može se govoriti o odgovarajućem staništu za zeca, mada je on prisutan u području u procijenjenoj brojnosti od 10 jedinki.

Lještarka – *Bonasa bonasa;*

Lještarka i pored dobrih stanišnih uslova u području, ne može biti tretirana kao jedna od glavnih vrsta divljači, te je na osnovu karakteristika staništa, i monogamnog načina života određena gustina od 2 para na cijelom području uz odgovarajući prirast od dva mlada po jednom paru. Ima mnogo prirodnih neprijatelja, a posebno je osjetljiva na uznemiravanje. Procijenjeno brojno stanje je 8 jedinki.

Od ostalih vrsta divljači u području, s obzirom na uslove staništa i značaj, procijenjeno brojno stanje je : lisica 8 jedinki, kuna bjelica 8 jedinki, kuna zlatica 2 jedinke, te jazavca 2 jedinke. Njihova gustina je određena prema mogućnostima staništa i veličini područja,

4.5. Mjere uzgoja

Na osnovu izvršene obrade utvrditi će se vrste intervencija u cilju zadovoljenja životnih potreba pojedinih vrsta u kriznim situacijama (hrana, voda, zaklon), te predložiti mjere uzgoja sa ciljem obezbjeđenja dovoljnih količina biljne hrane, dovoljnog broja solila i količina soli za preživare, kao i izgradnje potrebnih lovno – uzgojnih objekata.

Sastav vegetacionog pokrivača na području Zaštićenog pejzaža „Bijambare“ obezbjeđuje dovoljno hrane za biljojede tokom sezona, tako da je potrebno vršiti samo intervencije tokom elementarnih nepogoda. U tu svrhu, potrebno je izgraditi dovoljno objekata (hranilišta), na koje bi se dostavljala hrana u ovakvim slučajevima.

So treba davati u toku cijele godine, naročito u periodu intenzivne ishrane, tj. u proljeće i ljeto. S obzirom na ovo, solila treba postavljati po cijelom području bar na svakih 100 ha po jedno, a posebno u blizini mjesta gdje se divljač okuplja, stalnih prolaza, te u blizini hranilišta i vode.

Od lovno uzgojnih objekata na prostoru se nalaze dva hranilišta kabaste hrane i 2 solila koja su u lošem stanju i neophodno ih je zamjeniti. Planirano je postavljanje i dodatnih solila.

4.6. Mjere zaštite

Generalne mjere zaštite navedene su u ranijim poglavljima, a podrazumjevaju slijedeće :

- organizovanje svakodnevnog nadzora od strane uposlenih nadzornika prirode, a u skladu sa pravilima službe i važećim propisa koji treba da spriječe svaki oblik nezakonitog i neplanskog korišćenja divljači i staništa.

- zaštita od raznih bolesti i povreda (praćenje zdravstvenog stanja i razvoja divljači i intervencija u skladu sa pravilima službe i važećih propisa);

Praćenje zdravstvenog stanja i razvoja divljači, kao i potrebnih intervencija u skladu sa pravilima službe i važećih propisa, planirano je provoditi putem uspostavljenog

svakodnevnog nadzora od strane uposlenih nadzornika prirode u saradnji sa Veterinarskim fakultetom Univerziteta u Sarajevu koji će pružati stručne usluge i davati konkretna usmjerenja u ovoj oblasti. U cilju provođenja preventivnih mjera obavezno je slanje na pregled eventualno uginulih jedinki

Sa navedenim fakultetom planirano je potpisati Ugovor za monitoring zdravstvenog stanja divljači na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo, koji će definisati potrebne procedure.

- zaštite divljači od prirodnih nepogoda,

U slučaju prirodnih nepogoda treba intervenisati dodavanjem/iznošenjem odgovarajuće hrane, kako bi divljač ostala na prostoru područja.

Ove aktivnosti će se provoditi od strane uposlenih nadzornika prirode u saradnji sa lovačkim udruženjima koji se nalaze u kontakt zonama ovog područja i sa kojima će se potpisati sporazum o saradnji koji će definisati pojedine aktivnosti.

- eventualne redukcije brojnosti populacija predatora,

U slučaju eventualne pojave štetočina (psi litalice), upravljač područja mora intervenisati u smislu njihovog uklanjanja.

4.7. Monitoring divljači (redovno praćenje brojnosti)

Monitoring vrsta divljači koje obitavaju na ovom području je veoma važan segment zaštite divljači i isti će se odvijati u skladu sa donesenim programom na slijedeći način:

- Postavljanje nadzorne kamera na mjestima okupljanja divljači.
- Evidentiranje fotografija u svrhu utvrđivanja kretanja i procjene zdravstvenog stanja divljači.
- Terenske aktivnosti koje podrazumjevaju praćenje i bilježenje tragova i prisustva divljači na prostoru, a koje će se vršiti na osnovu uočenih tragova i vizuelnim opažanjem.

Za ovu vrstu procjene izrađeni su obrasci broj 1. (Formular za unos podataka o praćenju tragova u snijegu) i obrazac br.2 (Formular za terenski rad na pronalaženju tragova), koji su u prilogu Plana.

4.8. Mjere sprječavanja šteta od divljači

U tom smislu Upravitelji područja obavezni su poduzeti sve mjere i radnje koje će dovesti do sprečavanja i smanjenja šteta od divljači na prostoru, kao i umanjenja konflikata sa drugim interesnim subjektima na prostoru, a posebno posjetiocima.

Mjere se odnose na :

- Usklađivanje i međusobnu koordinaciju naročito sa sektorom šumarstva (koordinirati rad na zaštiti šuma i zaštiti divljači).
- U cilju sprečavanja šteta, posebno u cilju umanjenja mogućnosti zadržavanja medvjeda, ne vršiti nikakvu prihranu divljači u području.
- Informisati posjetioce i prolaznike o prisustvu divljači na prostoru.

4.9. Plan sprovođenja uzgojno – zaštitnih mjera sa divljači na području „ Zaštićeni pejzaž „Bijambare“ za 2019/20. godinu

Plan zaštite divljači na području Zaštićenog pejzaža „Bijambare“ rađen je na osnovu podataka utvrđenim dokumentom „Program zaštite divljači na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo“.

Na osnovu prikupljenih podataka tabelarno su predstavljani ciljevi plana za 2019/20. godinu i to kroz :

- 4.9.1. Plan nabavke hrane za prihranjivanje divljači,
- 4.9.2. Plan izgradnje (popravke) lovno uzgojnih objekata,
- 4.9.3. Plan izvođenja radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači,
- 4.9.4. Plan zaštite divljači od raznih bolesti i povreda .
- 4.9.5. Plan nabavke opreme za monitoring divljači i zaštitu od divljači.

Plan nabavke hrane za divljač

Vrsta hrane	Jedinica mjere	Stanje zalihe 2019.	Planirano u 2019/20. godini količina	Jedinična vrijednost KM bez PDV -a	Planirana vrijednost KM bez PDV -a	Planirana vrijednost KM sa PDV -om
Sijeno (balirano)	kom	10,00	30,00	4,00	120,00	140,40
Kamena so za divljač	kg	0,00	20,00	2,00	40,00	46,80
zrnasta hrana – ječam/zob	kg	0,00	50,00	0,50	25,00	29,25
UKUPNO					185,00	216,45

Plan izgradnje (popravke) lovno uzgojnih objekata, kao i stanje postojećih.

Vrsta objekata	Jed. mj.	Izgrađeni objekti	Planirano u 2019/20. godini količina		Jedinična vrijednost KM bez PDV -a		Planirana vrijednost KM bez PDV -a		Planirana vrijednost KM sa PDV -om	
			za izgradnju	za popravk.	za izradnju	za popravku	za izgradnju	za popravk.	za izradnju	za poprav.
Hranilišta za srne	kom	2	2	0	400,00	0,00	800,00	0,00	936,00	0,00
Solila za srne	kom	2	2	0	50,00	0,00	100,00	0,00	117,00	0,00
Osmatračnice	kom	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
UKUPNO							900,00	0,00	1.053,00	0,00

Plan izvođenja radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači

Vrsta radne aktivnosti	Jedinica mjere	Planirano u 2019/20. godini	Planirana vrijednost KM
Popuna hranilišta	RD	5	vl.aktivnost*
Popuna solila	RD	5	vl.aktivnost*
Uređenje staza (agažman sezonskih radnika u bruto iznosu isplate)	RD	10	400,00
UKUPNO			400,00

Plan zaštite divljači od raznih bolesti i povreda

Vrsta radne aktivnosti	Jedinica mjere	Planirano u 2019/20. godini	Jedinična vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM sa PDV-om
Materijal za uzimanje uzoraka (rukavice, kese, naljepnice....)	paušal	1,00	20,00	20,00	23,40
Uzimanje uzoraka	kom	15	vl.aktivnost	vl.aktivnost*	vl.aktivnost*
Analiza uzoraka i dijagnostika	kom	15	66,67	1.000,00	1.170,00
UKUPNO				1.020,00	1.193,40

Plan nabavke opreme/materijala za monitoring divljači i zaštitu od divljači.

Vrsta opreme	jed. mjere	Stanje u 2018. godini količina	Planirano u 2019/20. godini količina	Jedinična vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM sa PDV-om
Nadzorne kamere	kom	1	0	0	0,00	0,00
informativni i znakovi upozorenja (izrada, prevoz i ugradnja)	kom	0	3	150,00	450,00	526,50
UKUPNO					450,00	526,50

4.10. Plan korištenja divljači

U svim zonama zaštićenog područja lov i ribolov su praktično zabranjeni kao aktivnosti.

Ukoliko nastupe opravdane okolnosti za uklanjanje pojedinih jedinki sa ovog prostora (ukoliko je divljač ranjena ili bolesna, u slučaju proglašenja zarazne bolesti ili ako postoji mogućnost njene pojave u skladu s propisima o zdravstvenoj zaštiti životinja i sl), eventualni lov divljači, obavljao bi se u skladu sa Zakonom o lovstvu I to angažovanjem lovaca iz susjednih lovačkih društava.

4.11. Ukupno planirani rashodi za provedbu godišnjeg plana zaštite divljači za 2019/20. godinu na području Zaštićenog pejzaža „Bijambare“

Naziv aktivnosti	Planirana vrijednost KM bez PDV - a	Planirana vrijednost KM sa PDV- om
nabavka hrane za prihranjivanje divljači	185,00	216,45
izgradnje (popravke) lovno uzgojnih objekata	900,00	1.053,00
zaštite divljači od raznih bolesti i povreda	1.020,00	1.193,40
nabavke opreme/materijala za monitoring divljači i zaštitu od divljači	450,00	526,50
Ukupno planirane nabavke roba i usluga	2.555,00	2.989,35
izvođenje radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači (angažman sezonskih radnika)		400,00
Sveukupno rashodi		3.389,35

5.0. Zaštićeni pejzaž “Trebević”

5.1. Osnovni podaci o području

Trebević je planina u jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine. Sa najvišim vrhom od 1627 metara i nadovezuje se na planinu Jahorinu. Zaštićeni pejzaž “Trebević” teritorijalno pripada Kantonu Sarajevo i nalazi se u jugoistočnom dijelu grada u prostoru Općine Stari Grad. Ukupna površina područja iznosi 400,20 ha, a šumske sastojine obuhvataju najveće dijelove područja, što se i vidi iz strukture površina prema katastru. .

Sa aspekta Rejonizacije i kategorizacije lovišta u Federaciji BiH, a na osnovu položaja i strukture površina, kao i prema nadmorskoj visini od 890 m - 1165 m, ovo područje pripada rejonu Planinskih lovišta unutrašnjih Dinarida.

5.2. Prirodne karakteristike područja

Trebević karakteriše jako izražen reljef sa strmim nagibima i dubokim usjecima a mjestimično i fenomenima krša. Područje odlikuje prisustvo većeg broja manjih vodotoka. Na južnim dijelovima područja javljaju se brojna izvorišta koja čine mrežu potoka koji na prostoru Ravne čine Bistrički potok. Glavna izvorišta na području su Dobra voda i Mali studenac.

Mreža površinskih vodotoka je gusta i neravnomjerna sa čestim neuređenim koritima, te je manji broj potoka, uslijed ratnih dejstava i rada mašinerije, skrenuta sa svog originalnog toka i sada teče preko ili uz rub asfaltne komunikacije od Ravne prema Dobroj vodi. Ovakva hidrografska mreža zadovoljava potrebe divljači, te nema migracija u potrazi za vodom.

U području, od prostora Ravne ka lokalitetu Dobra voda dominiraju mješovite šume smrče i jele (Abieti – Piceetum), sa dominantnom vrstom jela Abies alba Mill. na prostoru oko lokaliteta Ravne, dok je dominantna vrsta na prostoru oko lokaliteta Dobre vode smrča Picea abies (L.) H. Karst. Od lokaliteta Ravne prema lokalitetu Bistrik Kule i Merdžanov klanac prevladaju šume

crnog bora *Pinus nigra* J. F. Arnold, koje polagano sukcesijom prelazi u jelovo – bukove šume (*Abieti – Fagetum*).

5.3. Vrste divljači na području

Od krupne divljači u području povremeno (u prolazu) obitavaju vrste: Medvjed mrki (*Ursus arctos*), i Vuk (*Canis lupus*), dok u području stalno obitava Srna (*Capreolus capreolus*), i Divlja svinja (*Sus scrofa*),

Od vrsta sitne divljači, u području su zastupljene: Zec (*Lepus europeus*), Puh (*Glis glis*), Lještarka (*Bonasa bonasia*), Jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*), Golub grivnjaš (*Columba palumbus*), Lisica (*Vulpes vulpes*), Divlja mačka (*Felis silvestris*), Kuna zlatica (*Martes martes*), Kuna bjelica (*Martes foina*), Velika lasica (*Mustela erminea*), Mala lasica (*Mustela nivalis*), Tvor (*Mustela putorius*), Vjeverica (*Sciurus vulgaris*), Gavran, (*Corvus corax*), Vrana siva (*Corvus corone cornix*), Svraka (*Pica pica*), Čavka (*Corvus monedula*), i Kreja (*Garullus glandarius*), Škanjac mišar (*Buteo buteo*), Sivi soko (*Falco peregrinus*), Jastreb kokošar (*Accipiter gentilis*), Kobac ptičar (*Accipiter nisus*), Orao suri (*Aguila chrysaetos*), te Sove (*Strigidae spp.*)

Najpovoljnije uslove u lovištu ima krupna divljač, srna, i divlja svinja, a za sitnu divljač su uslovi lošiji.

S obzirom na veličinu i karakter područja, bonitet i kapacitet područja za glavne vrste divljači određen je u skladu sa Stručnom podlogom za određivanje boniteta i kapaciteta u lovištima FBiH (Službene novine FBiH broj 63/06).

5.4. Stanje populacije glavnih vrsta divljači

Kako je i ranije navedeno i na ovom zaštićenom području se radi o površini koja nije vještački izdvojena i koja je relativno male površine u odnosu na zahtjeve kretanja divljači, te „višak“ prirasta prelazi u susjedna područja u kojima se sa divljači gospodari.

Dokumentom „Program zaštite divljači na zaštićenim prirodnim područjima Kantona Sarajevo“, na području Zaštićenog pejzaža „Trebević“, procijenjeno je brojno stanje pojedinih vrsta divljači kako slijedi:

Srna-*Capreolus capreolus* L.;

Ukupna lovnoproduktivna površina za srnu u području iznosi 241,30 ha, a staništa pripadaju IV bonitetnom razredu, u uslovima planinskih područja sa prisustvom krupnih predatora.. Procijenjeno brojno stanje (matični fond) je 5 jedinki , uz omjer polova 1:1.

Divlja svinja – *Sus scrofa reiseri* Bolkay;

Lovnoproduktivna površina za divlju svinju u području iznosi 169,58 hektara, a staništa pripadaju IV bonitetnom razredu. Procijenjeno brojno stanje je 2 jedinke uz omjer polova 1:1.

Medvjed – *Ursus arctos* L.;

Ovo područje se nalazi unutar uzgojnog područja za medvjeda i to: Uzgojno područje „Konjuh – Gostović“ koje obuhvata staništa mrkog medvjeda u granicama općina Žepče, Zavidovići, Banovići, Živinice, Kladanj, Olovo, Vareš, Kakanj, Breza, Ilijaš, Vogošća i Sarajevo - Stari grad. Zbog veličine područja, u ovom programu nije moguće utvrđivati veličinu staništa i lovnoproduktivnu površinu za medvjeda jer područje predstavlja samo mali fragment staništa medvjeda unutar uzgojnog područja.

Medvjed povremeno prolazi kroz područje, ali se u istom ne zadržava duže vrijeme.

Vuk - *Canis lupus* L.

Vuk povremeno prolazi kroz područje, ali se u istom ne zadržava duže vrijeme.

Zec – *Lupus europaeus* Pallas;

S obzirom da je ovo tipično šumsko područje u kom preovlađuju četinarske šume, ne može se govoriti o odgovarajućem staništu za zeca.

Lještarka – *Bonasa bonasa*;

Lještarka je slabo zastupljena u području. Ima mnogo prirodnih neprijatelja, a posebno je osjetljiva na uznemiravanje. Procijenjeno brojno stanje je 8 jedinki.

Jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*)

Kamenjarka je stanovnik šireg masiva Trebevića, dok je u manjoj brojnosti prisutna u području. Procijenjeno brojno stanje ove vrste iznosi 8 jedinki.

Od ostalih vrsta divljači u području, s obzirom na uslove staništa i značaj, procijenjeno brojno stanje je : lisica 8 jedinki, kuna bjelica 8 jedinki, Njihova gustina je određena prema mogućnostima staništa i veličini područja,

5.5. Mjere uzgoja

Sastav vegetacionog pokrivača na području Zaštićenog pejzaža „Trebević“ obezbjeđuje dovoljno hrane za biljojede tokom sezona, tako da je potrebno vršiti samo intervencije tokom elementarnih nepogoda. U tu svrhu, potrebno je izgraditi dovoljno objekata (hranilišta), na koje bi se dostavljala hrana u ovakvim slučajevima.

Na prostoru je planirano postavljanje dva hranilišta za srneću divljač, kao i 2 solila.

5.6. Mjere zaštite

Negativni uticaji na divljač u prostoru se ogledaju u sve većem pritisku izgradnjom koja se iz urbanog dijela grada približava granicama područja. Ekspanzija dalje gradnje koja bi se desila unutar područja bi narušila prirodnu ravnotežu prostora.

Veći negativan uticaj na prisustvo divljači na ovom prostoru se ogleda u i pojavom velikog broja posjetilaca koji neminovno uznemiravaju divljač, pojačanim kretanjem saobraćaja kao i čestom pojavom napuštenih pasa.

Generalne mjere zaštite navedene su u ranijim poglavljima i iste će se primjenjivati i na ovom prostoru.

5.7. Monitoring divljači (redovno praćenje brojnosti)

Monitoring vrsta divljači koja se nalazi na ovom području je veoma važan segment zaštite divljači i isti će se odvijati u skladu sa donesenim programom na slijedeći način:

- Postavljanje nadzorne kamera na mjestima okupljanja divljači.
- Evidentiranje fotografija u svrhu utvrđivanja kretanja i procjene zdravstvenog stanja divljači.
- Terenske aktivnosti koje podrazumjevaju praćenje i bilježenje tragova i prisustva divljači na prostoru, a koje će se vršiti na osnovu uočenih tragova i vizuelnim opažanjem.

Za ovu vrstu procjene izrađeni su obrasci broj 1. (Formular za unos podataka o praćenju tragova u snijegu) i obrazac br.2 (Formular za terenski rad na pronalaženju tragova), koji su u prilogu Plana.

5.8. Mjere sprječavanja šteta od divljači

U tom smislu Upravitelji područja obavezni su poduzeti sve mjere i radnje koje će dovesti do sprečavanja i smanjenja šteta od divljači na prostoru, kao i umanjenja konflikata sa drugim interesnim subjektima na prostoru, a posebno posjetiocima.

Mjere se odnose na :

- Usklađivanje i međusobnu koordinaciju naročito sa sektorom šumarstva (koordinirati rad na zaštiti šuma i zaštiti divljači).
- U cilju sprečavanja šteta, posebno u cilju umanjenja mogućnosti zadržavanja medvjeda, ne vršiti nikakvu prihranu divljači u području.
- Informisati posjetioce i prolaznike o prisustvu divljači na prostoru.

5.9. Plan sprovođenja uzgojno – zaštitnih mjera sa divljači na području „ Zaštićeni pejzaž „Trebević“ za 2019/20. godinu

Na osnovu prikupljenih podataka tabelarno su predstavljeni ciljevi plana za 2019/20. godinu i to kroz :

- 5.9.1. Plan nabavke hrane za prihranjivanje divljači,
- 5.9.2. Plan izgradnje (popravke) lovno uzgojnih objekata, kao i stanje postojećih,
- 5.9.3. Plan izvođenja radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači,
- 5.9.4. Plan zaštite divljači od raznih bolesti i povreda .
- 5.9.5. Plan nabavke opreme za monitoring divljači i zaštitu od divljači.

Plan nabavke hrane za divljač

Vrsta hrane	Jedinica mjere	Stanje zalihe 2019.	Planirano u 2019/20. godini količina	Jedinična vrijednost KM bez PDV -a	Planirana vrijednost KM bez PDV -a	Planirana vrijednost KM sa PDV -om
Sijeno (balirano)	kom	0,00	15,00	4,00	60,00	70,20
Kamena so za divljač	kg	0,00	10,00	2,00	20,00	23,40
zrnasta hrana – zob/ječam	kg	0,00	50,00	0,50	25,00	29,25
UKUPNO					105,00	122,85

Plan izgradnje (popravke) lovno uzgojnih objekata, kao i stanje postojećih.

Vrsta objekata	Jed. mj.	Izgrađeni objekti	Planirano u 2019/20. godini količina		Jedinična vrijednost KM bez PDV -a		Planirana vrijednost KM bez PDV -a		Planirana vrijednost KM sa PDV -om	
			za izgradnju	za popravk.	za izradnju	za popravku	za izgradnju	za popravk.	za izradnju	za popravku
Hranilišta za srne	kom	0	2	0	400,00	0,00	800,00	0,00	936,00	0,00
Solila za srne	kom	0	2	0	50,00	0,00	100,00	0,00	117,00	0,00
Osmatračnice	kom	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
UKUPNO							900,00	0,00	1053,00	0,00

Plan izvođenja radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači

Vrsta radne aktivnosti	Jedinica mjere	Planirano u 2019/20. godini	Planirana vrijednost KM
Popuna hranilišta	RD	2	vl.aktivnost*
Popuna solila	RD	5	vl.aktivnost*
Uređenje staza (angažman sezonskih radnika u bruto iznosu isplate)	RD	10	400,00
UKUPNO			400,00

Plan zaštite divljači od raznih bolesti i povreda

Vrsta radne aktivnosti	Jedinica mjere	Planirano u 2019/20. godini	Jedinična vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM sa PDV-om
Materijal za uzimanje uzoraka (rukavice, kese, naljepnice....)	paušal	1,00	20,00	20,00	23,40
Uzimanje uzoraka	kom	15	vl.aktivnost	vl.aktivnost*	vl.aktivnost*
Analiza uzoraka i dijagnostika	kom	15	66,67	1.000,00	1.170,00
UKUPNO				1.020,00	1.193,40

Plan nabavke opreme/materijala za monitoring divljači i zaštitu od divljači.

Vrsta opreme	jed. mjere	Stanje u 2018. godini količina	Planirano u 2019/20. godini količina	Jedinična vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM bez PDV-a	Planirana vrijednost KM sa PDV-om
Nadzorne kamere	kom	1	0	0	0,00	0,00
informativni i znakovi upozorenja (izrada, prevoz i ugradnja)	kom	0	3	150,00	450,00	526,50
UKUPNO					450,00	526,50

5.10. Plan korištenja divljači

U svim zonama zaštićenog područja lov i ribolov su praktično zabranjeni kao aktivnosti.

Ukoliko nastupe opravdane okolnosti za uklanjanje pojedinih jedinki sa ovog prostora, eventualni lov divljači, obavljao bi se u skladu sa Zakonom o lovstvu i to angažovanjem lovaca iz susjednih lovačkih društava.

5.11 Ukupno planirani rashodi za provedbu godišnjeg plana zaštite divljači za 2019/20. godinu na području zaštićenog pejzaža „Trebević“.

Naziv aktivnosti	Planirana vrijednost KM bez PDV - a	Planirana vrijednost KM sa PDV- om
nabavka hrane za prihranjivanje divljači	105,00	122,85
izgradnje (popravke) lovno uzgojnih objekata	900,00	1.053,00
zaštite divljači od raznih bolesti i povreda	1.020,00	1.193,40
nabavke opreme/materijala za monitoring divljači i zaštitu od divljači	450,00	526,50
Ukupno planirane nabavke roba i usluga	2.475,00	2.895,75
izvođenje radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači (angažman sezonskih radnika)		400,00
Sveukupno rashodi		3.295,75

6.0. FINANSIJSKA SREDSTVA POTREBNA ZA PROVEDBU PLANA

Za realizaciju Plana zaštite divljači za 2019/20. godinu u okviru svih zaštićenih prirodnih područja Kantona Sarajevo planirana se finansijska sredstva po pojedinim aktivnostima i u iznosu kako slijedi u narednoj tabeli:

Red br.	Naziv aktivnosti	Procjenjena vrijednost KM (bez PDV-a)	Procjenjena vrijednost KM (sa PDV-om)
Spomenik prirode Skakavac			
1.1.	nabavka hrane za prihranjivanje divljači	325,00	380,25
1.2.	izgradnja (popravka) lovno uzgojnih objekata	200,00	234,00
1.3.	zaštita divljači od raznih bolesti i povreda	2.050,00	2.398,50
1.4.	nabavka opreme/materijala za monitoring divljači i zaštitu od divljači	700,00	819,00
1.5.	radne aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači		400,00
Spomenik prirode „ Vrelo Bosne“			
2.1.	nabavka hrane za prihranjivanje divljači	345,00	403,65
2.2.	izgradnja (popravka) lovno uzgojnih objekata	300,00	351,00
2.3.	zaštita divljači od raznih bolesti i povreda	2.320,00	2.714,40
Zaštićeni pejzaž „ Bijambare“			
3.1.	nabavka hrane za prihranjivanje divljači	185,00	216,45
3.2.	izgradnja (popravka) lovno uzgojnih objekata	900,00	1.053,00
3.3.	zaštita divljači od raznih bolesti i povreda	1.020,00	1.193,40
3.4.	nabavka opreme/materijala za monitoring divljači i zaštitu od divljači	450,00	526,50
3.5.	radne aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači		400,00
Zaštićeni pejzaž „ Trebević“			
4.1.	nabavka hrane za prihranjivanje divljači	105,00	122,85
4.2.	izgradnje (popravke) lovno uzgojnih objekata	900,00	1.053,00
4.3.	zaštite divljači od raznih bolesti i povreda	1.020,00	1.193,40
4.4.	nabavke opreme/materijala za monitoring divljači i zaštitu od divljači	450,00	526,50
4.5.	izvođenja radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači		400,00
REKAPITULACIJA			
	nabavka hrane za prihranjivanje divljači	960,00	1.123,20
	izgradnja (popravka) lovno uzgojnih objekata	2.300,00	2.691,00
	zaštita divljači od raznih bolesti i povreda	6.410,00	7.499,70
	nabavke opreme/materijala za monitoring divljači i zaštitu od divljači	1.600,00	1.872,00
Procjenjena vrijednost nabavke roba i usluga za realizaciju plana		11.270,00	13.185,90
Izvođenje radnih aktivnosti na uzgoju i zaštiti divljači (angažman sezonskih radnika)			1.200,00
Ukupno procjenjena vrijednost za realizaciju plana u 2019/20. (vrijednost procjenjene nabavke roba i usluga + angažovanje sezonskih radnika)		11.270,00	14.385,90

PRILOG

obrazac 1.

Formular za unos podataka o praćenju tragova u snijegu

Zaštićeno područje: _____ lokalitet -tačnija lokacija: _____

Datum: _____ Tragač: _____ Pređena kilometraža: _____

Vremenski uvjeti: _____

BR	SAT	MJESTO NALAZA			DULJINA PRAĆENJA TRAGA (M)	STAROST TRAGA (PROCJENA SATI)	SMJER OPISNO	SMJER KOMPAS	VRSTA ZIVOTINJE	BROJ ZIVOTINJA	MOZDA VIŠE JEDINKI	FOTO- GRAFIJA (DA/NE)
		Naziv	X coord	Y coord								

Dodatne napomene pisati u prostor ispod tablice. Napomene označiti brojevima zapisa iz tablice na koje se napomena odnosi. Dodatne, na kartu podnijeti ucrtati tragove praćenja |

Obrazac 2.

Zaštićeno područje: _____

TERENSKI RAD PRONALAZENJE TRAGOVA

Datum	Smjer kretanja od- prema	Vrijeme provedeno na terenu (upisati polazak i povratak)	Osoblje	Temperatura zraka	Oblačno/sunčano
Lokacija (koordinate ili precizan opis)		Znakovi (trag, izmet, dlake, kandže na drvetu)	Tačno vrijeme pronalaska traga	Koliko je star trag/izmet (2 dana, 5 dana. .)	